

УДК 33.330.366

Грабчук І.Ф.*кандидат економічних наук, доцент
Житомирського національного агроекологічного університету***Бугайчук В.В.***кандидат економічних наук, старший викладач
Житомирського національного агроекологічного університету*

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КОРМОВОЇ БАЗИ

PRIORITY DIRECTIONS DEVELOPMENT OF FEED BASE

АНОТАЦІЯ

У статті за результатами соціологічного опитування обґрунтовано значення кормової бази для відродження галузі тваринництва. Проаналізовано рівень її розвитку у сільськогосподарських підприємствах та особистих селянських господарствах Житомирської області. Визначено, що пріоритетним напрямом розвитку кормовиробництва є застосування досягнень науки і техніки.

Ключові слова: кормова база, соціологічне опитування, респонденти, сільськогосподарські підприємства, особисті селянські господарства.

АННОТАЦИЯ

В статье по результатам социологического опроса обосновано значение кормовой базы для возрождения отрасли животноводства. Проанализирован уровень ее развития в сельскохозяйственных предприятиях и личных крестьянских хозяйствах Житомирской области. Определено, что приоритетным направлением развития кормопроизводства является применение достижений науки и техники.

Ключевые слова: кормовая база, социологический опрос, респонденты, сельскохозяйственные предприятия, личные крестьянские хозяйства.

ANNOTATION

In the article, based on the results of the sociological survey, the significance of the fodder base for the revival of the livestock sector is justified. The level of its development in the agricultural enterprises and personal peasant farms of the Zhytomyr region is analyzed. It is determined that the priority directions in the development of feed production are the application of science and technology achievements.

Keywords: fodder base, sociological survey, respondents, agricultural enterprises, personal peasant farms.

Постановка проблеми. Ключовим завданням на всіх етапах розвитку кормовиробництва є збільшення виробництва якісних та екологічно безпечних кормів. Рівень розвитку кормовиробництва має стратегічне значення для відродження тваринництва, галузі якого в сукупності становлять одну із головних складових економічної самостійності і продовольчої безпеки України. Однак недосконала структура посівів кормових культур, низька продуктивність кормової площі, застарілі методи організації ведення кормовиробництва призвели до неповної і незбалансованої годівлі тварин, що зумовило перевитрату кормів на 1 ц виробленої продукції в тваринництві і, відповідно, знизило ефективність ведення тваринництва. Для розв'язання цієї проблеми за сучасних умов одним із важливих факторів, які сприяють підвищенню ефективності виробництва кормів, що в результаті

здешевлює продукцію тваринництва, є реалізація інноваційних проектів в кормовиробництві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням пошуку економічних, екологічних та організаційно-технологічних резервів виробництва і використання кормів в Україні присвячені роботи П. Березівського, І. Бондарчука, В. В'юна, В. Гришка, В. Долинського, О. Єрмакова, М. Карамана, П. Кропа, М. Куліша, Л. Мармуть, Л. Павловської, В. Перегуди, А. Побережної, Д. Приходька, В. Славова, Я. Сибаль, І. Топіхи, О. Ходаківської, Г. Черевка та ряду інших вчених економістів-аграрників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність великої кількості наукових розробок, існує низка проблем щодо поліпшення кормової бази, що залишаються малодослідженими.

Мета статті полягає в обґрунтуванні напрямів розвитку кормової бази. *Об'єктом дослідження* є процеси формування та розвитку кормовиробництва. *Предметом дослідження* є сукупність теоретико-методологічних проблем розвитку кормовиробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. З появою нових орієнтирів щодо відродження галузі тваринництва особливої пріоритетності набувають науковий і практичний пошук стратегії розвитку кормовиробництва, обрання напрямів, форм і методів її реалізації. Зважаючи на ці обставини, за соціологічним опитуванням керівників і спеціалістів сільськогосподарських підприємств та власників особистих селянських господарств проведено оцінку стану кормової бази та визначено перспективи її розвитку у Житомирській області.

Соціологічне опитування проведено серед 1 184 сільських жителів Житомирської області, що свідчить про репрезентативність вибірки [1, с. 128]. У проведеному соціологічному опитуванні «Підвищення ефективності функціонування галузі кормовиробництва» в сільськогосподарських підприємствах взяли участь 184 особи, а в особистих селянських господарствах – 1 000 осіб. Серед членів особистих селянських господарств 82% проживають у сільській місцевості і 18% у селищі міського типу, які безпосередньо займаються домашнім господар-

ством на присадибній ділянці та утримують поголів'я тварин. З них опитано 44% чоловіків і 56% жінок, 44% осіб у віці до 38 років, 41% – до 58 років, 15% – старше 58 років. За соціально трудовим статусом це найбільш прогресивна частина сільського населення: 21% – спеціалісти, 6% – керівники, 17% – службовці, 19% – пенсіонери.

У сільськогосподарських підприємствах в опитуванні взяли участь 60% чоловіків і 40% жінок, особи з великим досвідом роботи в аграрному секторі економіки, а саме 38% осіб віком до 38 років, 53% – до 58 років, 9% – старше 58 років. Соціально-трудова ситуація цих осіб така: 35% – робітники, 26% – спеціалісти, 30% – керівники, 5% – службовці, 4% – пенсіонери; з них до 5 років працюють на підприємстві 26%, до 10 років – 31%, більше 10 років – 43%. Підприємства, в яких працюють опитувані, за розмірами відносять до малих (49%), до великих (5%), до середніх (46%), що свідчить про бажання збільшувати розміри підприємств.

Господарі особистих селянських господарств підтримують свою економіку, тому що серед опитуваних 54% отримують дохід тільки від ведення особистого господарства, а 46% отримують дохід від зайнятості у суспільному секторі.

В особистих селянських господарствах 40% респондентів мають дохід у галузі рослинництва і 60% – у галузі тваринництва. У сільськогосподарських підприємствах простежується зворотна ситуація, респонденти віддають перевагу найбільш прибутковій галузі, а саме рослинницькій (57%), у тваринницькій зайнято менше осіб (43%). Проте опитувані стверджують, що рівень розвитку тваринництва є низьким: 49% в особистих селянських господарствах та 56% у сільськогосподарських підприємствах, а також вкрай незадовільним відповідно – 49% і 42%. Задовільним вважають розвиток тваринництва лише 2% пересічних громадян. Однією із причин низького і вкрай незадовільного розвитку галузі тваринництва є скорочення поголів'я тварин, яке досягло вже критичної точки. Головними причинами такої ситуації є невисокий рівень рентабельності галузі тваринництва та її збитковість. Такої думки дотримуються 35% респондентів у особистих селянських господарствах і 39% респондентів у сільськогосподарських підприємствах. Найбільший вплив на таку ситуацію справляє брак, а в окремих випадках відсутність, кормів, так вважають 35% пересічних громадян у селянських господарствах і 27% у сільськогосподарських підприємствах. Крім того, опитувані вказують на високу трудомісткість галузі: у першому випадку 13%, у другому – 9%; відсутність налагодженого ринку збуту продукції (8% і 14%); неналагоджені інтеграційні зв'язки виробників і переробників продукції тваринництва (7% і 6%), а про відсутність попиту на вітчизняну продукцію тваринництва в обох випадках говорять близько 5% респондентів.

Проте більшість пересічних громадян (85%) віддає перевагу продуктам тваринництва власного виробництва з декількох причин. 43% опитуваних впевнені у високій якості цієї продукції; 28% задоволені смаковими характеристиками; 25% впевнені у доступності; 5% враховують калорійність.

Селяни особистих господарств виготовляють продукти тваринного походження здебільшого для власного споживання. З опитуваних селян 59% достатньою мірою забезпечують свої родини власними продуктами тваринного походження (молоком та м'ясом), а 41% доповнюють брак молока та м'яса покупними продуктами. Під час купівлі продуктів тваринництва респонденти висловили довіру вітчизняним товаровиробникам (97%) та іноземним (лише 3%) [4, с. 170].

Під час соціологічного опитування членів особистих селянських господарств виявлено, що їх більшість (51%) утримує 1–2 голови великої рогатої худоби, 45% утримує 1–2 голови свиней, 11% – 1–2 голови овець, 21% – до 10 голів птиці, 31% – 1–2 голови коней. Значно меншою є частка господарів, а саме 16%, які утримують 3–5 голів великої рогатої худоби, 20% – 3–5 голів свиней, 3% – 2–5 голів овець, 48% – до 30 голів птиці, 6% – більше 2 голів коней. Зовсім незначна частина селян, які утримують більше 5 голів: великої рогатої худоби – 8%, свиней – 7%, овець – 3%, а також птиці більше 30 голів. З кожним роком з різних причин збільшується кількість домашніх господарств, в яких немає жодної голови: великої рогатої худоби – 25%, свиней – 28%, овець та кіз – 83%, птиці – 16%, коней – 63%.

На запитання «Чи хотіли б збільшити поголів'я тварин у господарстві?» 55% відповіли «так», 45% відповіли «ні». Властивим є те, що під час відповідей «так» і «ні» селяни враховували можливість забезпечення тварин власними кормами. Із тієї кількості селян, які прагнуть розвивати галузь тваринництва у підсобних господарствах, віддають перевагу поголів'ю великої рогатої худоби 21%, свиней – 15%, птиці – 13%, коней – 4%, овець та кіз – 2%.

Із опитуваних селян у власному користуванні мають площу сільськогосподарських угідь: до 1 гектара – 40%, 2–3 гектари – 20%, до 2 гектарів – 20%, більше 2 гектарів – 20%. Із загальної земельної площі, яка перебуває у власному користуванні особистих селянських господарств, під кормовими культурами зайнято: четверта частина – 19%, третина – 19%, половина – 28%, більше половини – 21%, а зовсім не зайняті під кормовими культурами 13%. У сільськогосподарських підприємствах кормові культури розміщені: на четвертій частині у 16%, на третині – 39%, на половині – 21%, території більше половини – 24%.

Закономірним є те, що у домашніх господарствах тварини забезпечуються кормами власного виробництва у 29%, власними і купо-

ваними у 57%, тільки купованими у 14%. У сільськогосподарських підприємствах тварини споживають корми власного виробництва у 29%, власні і куповані у 66%, тільки куповані у 5% (рис. 1).

Рис. 1. Джерела надходження кормів

Звичайно, за сучасних умов розвитку ринку кормів зростає частка купованих кормів, з кожним роком зменшується обсяг кормів власного виробництва у загальному споживанні. Це твердження можна засвідчити такими даними: в особистих селянських господарствах і сільськогосподарських підприємствах обсяг кормів власного виробництва у загальному споживанні займає: четверту частину – у першому випадку (19%), у другому – 15%, третину – 16% і 16%, половину – 18% і 15%, більше половини – 26% і 33%, весь обсяг – лише 21% і 21% [2, с. 46].

Протягом останніх років у сільськогосподарських підприємствах змінилася структура заготівлі кормів, в якій 36% займають грубі корми, 38% – соковиті, 26% – концентровані. Незначна частина заготівлі концентрованих кормів підтверджується ще й тим, що у 46% сільськогосподарських підприємств спрямовується на корм менше четвертої частини валового збору зернових і зернобобових, 17% – близько третини, лише 37% – близько половини (до них відносяться великі за розмірами сільськогосподарські підприємства). Через зменшення кількості кормового зерна у 36% сільськогосподарських підприємств у раціонах годівлі тварин присутні біодобавки, премікси та біостимулятори, проте 64% не використовують їх. Оскільки 58% респондентів вважають, що премікси погіршують якість тваринницької продукції, а 42% вважають, що поліпшують, з яких 46% віддають перевагу біостимуляторам, тому що вважають, що саме їх використання підвищує продуктивність тварин, 23% приводить до зниження собівартості тваринницької продукції і 31% приводить до зменшення витрат кормів. Проте 75% респондентів засвідчують відмову їхніх родин від споживання тваринницької продукції, отри-

маної за згодовування сучасних біостимуляторів. Саме це підтверджують 36% опитуваних, які дотримуються думки, що на величину попиту впливає якість продукції, 34% – ціна на тваринницьку продукцію, 30% – купівельна спроможність населення. Проте з-поміж 66% опитаних сільськогосподарських підприємств не використовують навіть комбікорми, зокрема через те, що економічно не вигідно використовувати з огляду на високі ціни – так вважають 65% респондентів, брак кормів на ринку – 20%, низьку якість комбікормів – 15%. Власники особистих селянських господарств купують різні види кормів, а саме концентровані, грубі, соковиті, кормові біодобавки тощо. Із загальної кількості купованих кормів найбільшу питому вагу займають концентровані корми. До загальної потреби концентрованих кормів 54% респондентів купують їх більшу половину, 46% – менше половини. Щодо грубих, соковитих та інших кормів, то їхня частка у купованих є меншою. Так, у загальній потребі грубих кормів куповані становлять менше половини у 80% респондентів, більше половини – лише у 20%. Деяку більшу питому вагу становлять куповані соковиті, зокрема: до половини їх у загальній потребі виникає потреба у придбанні у 64%, більше половини – 36%. У 37% господарств через низьку якість власних і купованих кормів добові раціони для тварин доповнюють кормовими біодобавками. Незадоволені респонденти низькою якістю кормів власного виробництва у 49% господарствах, а 9% не зовсім задоволені. Задовільною вважають якість власних кормів у 42% господарств. Слід відзначити, що якість купованих кормів задовольняє лише 27% респондентів, не задовольняє 18%, не зовсім задовольняє 55%. Саме ця обставина спонукає 74% власників особистих селянських господарств у майбутньому зміцнювати кормову базу, а у 26% господарств у найближчі 2–3 роки кормова база може залишитися на теперішньому рівні.

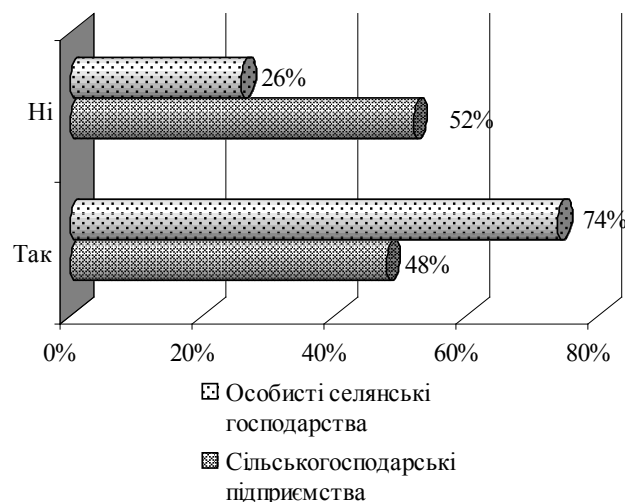

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів щодо необхідності зміцнення кормової бази в майбутньому

Таблиця 1

Пропозиції респондентів щодо поліпшення кормової бази

Показники	Сільськогосподарські підприємства, %	Особисті селянські господарства, %
Розширення площ під кормовими культурами	7	10
Зменшення втрат під час заготівлі кормів	9	4
Дотримання високопродуктивних кормових сівозмін	9	11
Ефективне використання зеленого конвеєру	4	5
Збільшення виробництва кормового зерна	4	12
Використання перспективних технологій виробництва, заготівлі, консервування та зберігання кормів	18	11
Впровадження високопродуктивних сортів кормових культур	24	26
Переведення тваринництва на годівлю нетрадиційними кормами (комбікорми з преміксами та біостимуляторами)	2	2
Збільшення частки харчових промислових відходів, а саме жому, меляси, браги, пивної дробини, макухи тощо, для годівлі тварин	6	3
Зменшення банківських відсотків на кредити для придбання кормозбиральної техніки	9	6
Створення обслуговуючих кооперативів, пунктів прокату, розвиток системи сервісного та лізингового обслуговування сільськогосподарської техніки (зокрема, кормозбиральної)	8	10

У сільськогосподарських підприємствах зміцнювати кормову базу прагнуть лише 48% респондентів, а в особистих селянських господарствах 44% селян (рис. 2).

Із числа опитуваних 42% респондентів особистих господарств вважають, що до кормової кризи на селі призвела недосконала державна аграрна політика, у сільськогосподарських підприємствах такої думки дотримуються 45% респондентів. Майже третина опитуваних стверджує, що бракує кормозбиральної техніки. Рівень знання техніки у 68% респондентів сільськогосподарських підприємств становить від 80% до 100%, лише у 32% – від 50% до 80%. Причому 56% респондентів висловили бажання придбати техніку іноземного виробника, 44% – вітчизняного. Проте з огляду на брак фінансових ресурсів сповільнюється купівля нової кормозбиральної техніки; п'ята частина опитуваних вважає, що головною причиною є відсутність умов для розвитку середнього і малого бізнесу.

Вихід із затяжної кормової кризи селяни вбачають за умови вирішення низки проблем (табл. 1).

Висновки. Як результат аналізу встановлено, що найбільш активним напрямом розвитку інноваційного процесу у кормовиробництві на сучасному етапі є впровадження нових сортів кормових культур. Про економічну значущість інноваційних сортів свідчить те, що за однакових витрат на обробіток ґрунту, посів, догляд за посівами і збирання впровадження нового сорту сприяє підвищенню урожайності, поліпшенню якості кормів і, як наслідок, знижується собі-

вартість рослинницької і тваринницької продукції [3, с. 55].

Враховуючи важливість зазначеного питання, Інститут сільського господарства Полісся Національної академії аграрних наук України заклав багаторічні польові стаціонарні досліді. У результаті проведених дослідів вченими інституту виведено нові сорти однорічних і багаторічних кормових сумішок та розроблено достатню кількість інноваційних прийомів і методів застосування сумішей різних кормових культур для збільшення зборів сухих речовин з гектара посівної кормової площі в умовах Полісся і Лісостепу Житомирської області.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грабчук І. Інноваційна складова зростання ефективності кормовиробництва: дис... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / І. Грабчук; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Вінницький нац. аграрн. ун-т; наук. кер. Л. Павловська. – Вінниця, 2011. – 257 с.
2. Грабчук І. Проблеми інноваційного розвитку в кормовиробництві / І. Грабчук // Зрівноважений розвиток регіонів в умовах глобалізації: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. – Житомир, 2010. – С. 44–47.
3. Грабчук І. Регіональні аспекти виробництва кормів / І. Грабчук // Формування конкурентних переваг аграрної продукції в умовах глобалізації економіки: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Житомир, 2009. – С. 54–57.
4. Грабчук І. Якість молока та м'яса сільськогосподарських підприємств Житомирського регіону у контексті євроінтеграційних вимог / І. Грабчук // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2008. – Т. 7 – С. 168–177.